

ВОДЗЫЎ

**аб аўтарэфераце дысертацыі Таццяны Ігараўны Гарановіч
“Синтаксические фразеологизмы в белорусском и английском языках”,
прадстаўленай да абароны на атрыманне вучонай ступені кандыдата
філалагічных навук па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-
гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства**

У другой палове XX ст. беларуская фразеалогія сфарміравалася як асобны раздзел мовазнаўства і дасягнула значных поспехаў у сваім развіцці. Апублікаваны шэраг слоўнікаў, манаграфій, вучэбных дапаможнікаў, артыкулаў, абаронены кандыдацкія і доктарскія дысертацыі. Разам з тым, стан развітай мовы патрабуе поўнай даследаванасці ўсіх нюансаў функцыянавання фразеалагічных адзінак у мове і маўленні, у тым ліку і ў супастаўленні з дадзенымі па іншых мовах.

Увага сучаснай лінгвістыкі засяроджваецца на функцыянальна-камунікатыўным аспекце маўленні, які прадугледжвае даследаванне асаблівасцей рэалізацыі і функцыянавання моўных адзінак, а таксама на прагматычных, сацыяльных і псіхалагічных фактарах маўленчых паводзін асобы.

Сінтаксічныя фразеалагізмы найчасцей кваліфікуюцца даследчыкамі як асаблівыя канструкцыі, якія маюць прыкметы фразеалагічных адзінак (устойлівасць, узаўяляльнасць, ідыяматычнасць) і сінтаксічных структур (двухкампанентнасць – наяўнасць пастаяннага і пераменнага кампанентаў), здольнасць рэалізоўваць модуснае значэнне).

Працяглы час мовазнаўцы не выяўлялі ўвагі да вывучэння сінтаксічнай фразеалогіі. Сінтаксічныя фразеалагізмы лічыліся асаблівымі канструкцыямі, якія не мелі сістэмнага характару, таму пры разглядзе сінтаксісу мовы яны адносіліся да перыферыяльных з’яў.

Аб неаднастайнасці фразеалагічных адзінак і існаванні нетрадыцыйных структур, якія знаходзяцца на памежжы лексікі і сінтаксісу, згадвалася ў працах А. М. Баранова, В. У. Вінаградава, А. В. Доўгаль, В. І. Кодухова, І. Я. Лепешава, В. В. Маршэўскай, М. М. Шанскага, А. А. Шахматава, Н. Ю. Шведавай, Д. М. Шмялёва, Н. А. Янка-Трыніцкай, Л. П. Якубінскага і інш.

У беларускай фразеалогіі, як вядома, дастаткова падрабязна даследаваны лексічныя фразеалагізмы: іх структурныя тыпы, адпаведнасць розным лексічна-граматычным класам слоў, ступень узаемасувязі кампанентаў, семантыка, стылістычныя асаблівасці, пытанні варыятыўнасці, полісеміі і аманіміі, а таксама сінанімічныя і антанімічныя сувязі. Разгледжаны іх этымалогія, развіццё ў часовай перспектыве і асаблівасці ўжывання як у паўсядзённым маўленні носьбітаў мовы, так і ў творах беларускіх пісьменнікаў. У той жа час сінтаксічныя фразеалагізмы беларускай мовы не атрымалі сістэмнага вывучэння і не ўключаны ў акадэмічныя граматыкі.

У такім кантэксце актуальнасць даследавання Т. І. Гарановіч абумоўлена сумай фактаў, асноўнымі з якіх з'яўляюцца:

увага сучаснай лінгвістыкі да даследавання антрапацэнтрычнага кампаненту мовы;

тэндэнцыя да збліжэння вуснага і пісьмовага маўлення ў сучасных мовах; прадуктыўнасць сінтаксічных фразеалагізмаў у мове сучасных сродкаў масавай інфармацыі (інтэрв'ю, нарысы, загаловкі артыкулаў і пад.) і тэкстах сучаснай мастацкай літаратуры;

неадназначнасць інтэрпрэтацыі сінтаксічных фразеалагізмаў у лінгвістыцы;

важнасць шматаспектнага апісання сінтаксічных фразеалагізмаў для вызначэння іх статусу ў беларускай і англійскай мовах.

Аўтарам дысертацыйнага даследавання праведзены аналіз сінтаксічных фразеалагізмаў, вызначаных як ідыяматычныя канструкцыі, пабудаваныя на базе ўстойлівых сінтаксічных мадэлей з абагульненым модусным значэннем. Устаноўлена, што такія адзінкі ўключаюць пастаянныя і зменныя лексічныя кампаненты. З дысертацыі вынікае, што сінтаксічныя фразеалагізмы вызначаюцца дваістай прыродай і сумяшчаюць уласцівасці лексічных фразеалагізмаў (устойлівасць, ідыяматычнасць, узнаўляльнасць, экспрэсіўнасць) і свабодных словазлучэнняў або сказаў, у якіх магчыма свабода лексічнага нападзення.

У беларускай мове аўтарам выдзелены 26 мадэлей сінтаксічных фразеалагізмаў і даказана, што пастаянны кампанент гэтых канструкцый можа быць як аднаслоўным, так і шматслоўным. Абгрунтавана, што ў якасці пастаяннага кампанента беларускіх сінтаксічных фразеалагізмаў могуць выступаць займеннікі, прыназоўнікі, саюзы, часціцы, прыслоўі, дапаможны дзеяслоў *быць* і розныя камбінацыі службовых часцін мовы. Даследаваннем даказана, што ў 16 мадэлях лексемы аднаго самастойнага лексічна-граматычнага класа слоў (напрыклад, назоўнікі ці дзеясловы-інфінітывы) займаюць пазіцыю пераменнага кампанента, тады як у 10 мадэлях марфалагічнае нападзенне пераменнага кампанента застаецца адносна свабодным.

Аўтарам устаноўлена, што мадэлі беларускіх сінтаксічных фразеалагізмаў выражаюць 45 модусных значэнняў ('захапленне', 'незадаволенасць', 'здзіўленне', 'шкадаванне' і інш.). Выяўлены сінанімічныя адносіны паміж мадэлямі, прычым найбольшая сінанімічная разнастайнасць адзначаецца ў мадэлях са значэннем 'сапраўднасць, паўнаўдаснасць / непаўнаўдаснасць'. Таксама даказана, што абсалютная большасць мадэлей сінтаксічных фразеалагізмаў – шматзначныя.

У англійскай мове Т. І. Гарановіч абгрунтавала 21 мадэль сінтаксічных фразеалагізмаў. Яна даказала, што іх пастаянны кампанент можа быць аднаслоўным або шматслоўным (у адзінкавым выпадку пастаянны кампанент фармальна не выяўляецца). На думку саіскальніка, у якасці пастаяннага кампанента ў англійскіх сінтаксічных фразеалагізмах могуць выступаць

займеннікі, прыназоўнікі, злучнікі, часціцы, прыслоўі, дапаможны дзеяслоў *be*, а таксама паўназначныя дзеясловы (*feel, mind, do* і інш.), мадальныя дзеясловы (*can, may, might*) і назоўнікі (*kind, earth*). Аўтарам устаноўлены мадэлі, у якіх марфалагічнае напаўненне пераменнага кампанента абмежавана адным лексічна-граматычным разрадам слоў (напрыклад, назоўнікам, дзеясловам-інфінітывам), і мадэлі сінтаксічных фразеалагізмаў з адносна свабодным напаўненнем.

Саіскальнікам устаноўлена заканамернасць функцыянавання сінтаксічных фразеалагізмаў, якая заключаецца ў выкарыстанні двух і больш канструкцый у адным або суседніх выказваннях. Гэта, як лічыць Т. І. Гарановіч, дазваляе перадаць шматграннасць і складанасць чалавечых думак і пачуццяў. Даказана, што сінтаксічныя фразеалагізмы могуць дубліравацца неідыяматычнымі выразамі, што эксплікуе і акцэнтуюе іх семантыку. Таксама абгрунтавана (дзеяннем закона маўленчай эканоміі), што для сінтаксічных фразеалагізмаў характэрны эліпсіс пераменнага кампанента або яго часткі, калі значэнне гэтага кампанента становіцца зразумелым з папярэдніх сінтаксічных фразеалагізмаў у выказванні.

Важнае значэнне мае апошняя глава дысертацыйнага даследавання, у якой Т. І. Гарановіч прыйшла да высновы, што ў беларускай і англійскай мовах колькасць мадэлей сінтаксічных фразеалагізмаў са шматслоўным пастаянным кампанентам перавышае колькасць мадэлей з аднаслоўным пастаянным кампанентам. Агульнай асаблівасцю марфалагічнага напаўнення пастаяннага кампанента ў абедзвюх мовах называецца выкарыстанне службовых і пытальных слоў, тады як у англійскай мове выкарыстоўваюцца таксама і самастойныя лексічна-граматычныя класы слоў. Аўтар адзначае, што спектр модусных значэнняў сінтаксічных фразеалагізмаў у беларускай мове больш шырокі, чым у англійскай. Устаноўлена, што сінтаксічныя фразеалагізмы дэманструюць схільнасць да полісеміі: у абедзвюх мовах колькасць шматзначных сінтаксічных фразеалагізмаў перавышае колькасць адназначных, а колькасць іх значэнняў вар'іруецца ад 2 да 12.

Такім чынам, даследаванне Таццяны Ігараўны Гарановіч “Синтаксические фразеологизмы в белорусском и английском языках” (наколькі пра гэта можна меркаваць па тэксце аўтарэферата) з’яўляецца арыгінальнай работай, у якой вырашаецца важная навуковая задача, і мае несумненнае значэнне для далейшага развіцця супастаўляльнай фразеалогіі. Гэта дазваляе прысудзіць яе аўтару вучоную ступень кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства.

Доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
УА “Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

Дзмітрый Васільевіч ДЗЯТКО

Подпіс *Дзятко Д. В.*
сведч.: *навучнік-начальнік АК БДПУ*
С. В. Міхаленка
24.08.2014